

УДК 72/75:910.4

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2020.06.1287>

БЮНАД — НАЦІОНАЛЬНИЙ КОСТЮМ НОРВЕГІЇ: ТРАДИЦІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Олена СОМ-СЕРДЮКОВА

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5196-545X>

кандидат мистецтвознавства, доцент, докторант,

Київський національний університет

культури і мистецтв,

вул. Є. Коновальця, 36, 01133, м. Київ, Україна,

email: olenasom@gmail.com

Бюнад, національний костюм Норвегії, є важливим атрибутом, своєрідним символом та елементом ідентифікації. Ця тема ніколи не висвітлювалась у вітчизняному мистецтвознавстві, в чому полягає новизна дослідження. Тому комплексний аналіз цього явища у культурі Норвегії є досить актуальним в українському контексті. Мета статті — розглянути сутність феномену бюнада, який є яскравим прикладом діалогу традиції з сучасністю у контексті норвезького соціуму. Тематикою статті є дослідження питання відродження інтересу до народного одягу серед місцевої інтелігенції у ХІХ ст. та аналіз чинників поширення традиції бюнадів у ХХ та ХХІ ст. Об'єктом нашої розвідки є бюнад, а предметом — еволюція ставлення до бюнаду протягом останніх 200 років.

Методологія дослідження базується на теоретичному аналізі, систематизації і узагальненні, історичному огляді та спостереженнях автора. Розглянута особливість бюнадів сучасної форми, що є дизайнерським рішенням та, водночас, зберігає незмінність рукотворної традиції.

У висновках означено, що феномен бюнадів дає можливість здійснювати захоплюючі подорожі норвезькою культурою у часі та просторі. Це дає підстави розглядати бюнади як важливий елемент культурного надбання Норвегії.

Ключові слова: бюнад, національний костюм, народний одяг, дизайн, рукотворне, традиція, культурний ландшафт, Норвегія.

Olena SOM-SERDYUKOVA

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5196-545X>

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Art Science),
Doctoral Student the Department of Design and Technology
of the Kyiv National University of Culture and Arts,
36, E. Konovaltsya Str., 01133, Kyiv, Ukraine,
email: olenasom@gmail.com

BUNAD — NATIONAL COSTUME OF NORWAY: TRADITION AND CONTEMPORARY

Bunad, the national costume of Norway, is an important attribute, a kind of symbol and element of identification. This topic has never been covered in domestic art history. Therefore, a comprehensive analysis of the phenomenon of Norwegian culture is quite relevant in the Ukrainian context. The purpose of the article is to consider the essence of the phenomenon of bunad, which is a prominent example of dialogue between tradition and contemporary in the context of Norwegian society. The topic of the article is a study of the revival of interest in folk clothing among the local intelligentsia in the nineteenth century and an analysis of the factors of the spread of the tradition of bunads in the twentieth and twenty-first centuries. The bunad is the object of our exploration, and the subject is the evolution of attitudes toward the bunad over the last 200 years. The research methodology is based on theoretical analysis, systematization and generalization, historical review and observations of the author. G. Harborg's ascetic activity on fixation, research and popularization of bunades is covered. The peculiarity of its modern form is considered, which is a design solution and, at the same time, keeps the man-made tradition unchanged. Attention is drawn to the parallels in the regional development of bunads and language dialects. The focus is on their diversity and high artistic and aesthetic quality. The problem of professional control over their quality has been raised, which is part of the activities of the National Institute of Bandages and Folk Costume. The activity of the institution is studied and the main directions of work are evaluated, such as: fundamental studies, creation of reconstructions and access with the recommendations bunad usage. It is noted that the phenomenon of bunades, gives the opportunity to make exciting journeys through Norwegian culture in time and space. This creates a reason to touch the aspect where the exclusive characteristic of the bunad is connected to the cultural landscape of Norway.

Keywords: bunad, national costume, folk clothes, design, handmade, tradition, cultural landscape, Norway.

Вступ. Не можна сказати, що людство непомітно вступило у XXI сторіччя та III тисячоліття. Ще відстань замала для повноцінних рефлексій. Але те, що свідомість міняється у напрямку екологічного та естетичного мислення, це вже для більшості стає аксіомою. Незважаючи на різноманіття поглядів на ці зміни, ми полишаємо епоху споживання.

Приклад того, чим є національний костюм Норвегії — бюнад, яке значення він відіграє у сучасному суспільстві і його розуміння як важливої формули культури, дає серйозні підстави для комплексного дослідження. У Норвегії він уособлює живу традицію.

Відстороненим оком людини, яка довго живе у Норвегії та спостерігає «хід життя», спробуємо подивитися на це явище. Це, сподіваємось, дасть можливість критично та аналітично підійти до цілісного осмислення даного феномену. Спосіб існування бюнадів розкриває діалогічну сутність норвезької культури, де налагоджені взаємозв'язки традиції з сучасності, де історична пам'ять є міцним фундаментом нації. Пам'ять про минуле у норвезькому контексті трактується як важливий інстинкт цивілізованої людини. І вже з цієї позиції розглядається піклування про культуру та природу, про естетику та екологію. Тим самим робиться спроба означити горизонти майбутнього.

Актуальність цієї теми в українському контексті бачиться нам як можливість застосовувати досвід Норвегії у ставленні до національного костюму. Це проявляється у триманні традиції в розвитку, у вихованні смаку. Популярність цього типу одягу та його висока естетична якість є чинником, гідним для наслідування.

Стан висвітлення теми бюнаду є доволі обширним. Виняткове місце посідає книга Г. Гарборг, видана у 1903 році. 2016 року її перевидано [1]. Ця книга дала неймовірний поштовх у зростанні інтересу до народного одягу та введення його у міську культуру. Водночас, це збіглося з формальним завершенням романтичних настроїв у суспільстві. Погляд на бюнади, крізь призму пришвидшеного темпу життя норвежців, спровокованого нафтовидобуванням, відображено у книзі Ш. Скавхауг «Наші красиві бюнади» 1978 року [2].

Нота «другої хвилі» романтизму звучить у тональності естетичної цінності бюнадів. Їх ролі у розумінні ідентифікації, цінності автентичного на тлі тенденцій

економічної доцільності та прагматизму сприймається як цінна тенденція. Крім розгляду історичної еволюції бюнадів, у книзі подано каталог регіональних особливостей чоловічого та жіночого костюма.

Тему бюнадів крізь призму «знання та почуття» обрала для свого дослідження К.-А. Петерсен «Народний одяг став бюнадом» 2013 року [3]. Ставлячи питання «Звідки можемо ми дізнатися про історію костюму?», автор веде розповідь про ті «фрагменти з фрагментів», які зібрано: фотоархів, замальовки, твори мистецтва, давні зразки одягу, листування, описи у літературі. Максимальне наближення до об'єкту дослідження дало можливість доторкнутися до першоджерел народного костюму, відчути їх естетичне значення та створити досить об'ємний коментар. Фотографом видання є Л. Дурон, яка у 2014 році видала альбом «Популярний бюнад» [4].

Популярність бюнадів забезпечена тим, що у суспільстві зберігається запит на їх носіння, продовжується традиція ручного творення. Підтримкою цього інтересу є низка науково-популярних видань, де, крім практичних навичок з шиття та вишивок бюнадів, подано екскурси у їх побутове минуле. Такі видання працюють на ту загальну ідею, що бюнад — це святковий одяг для кожного [5; 6; 7; 8].

Т. Скордаль Тобіасон «Народний костюм у наш час» (2019) розглядає методики популяризації бюнадів та виокремлює регламенти їх носіння. Також висвітлюється діяльність дизайнера Є. Лі, яка працює над естетично-функціональною якістю бюнадів [9].

Високий рівень наукового підходу у вивченні теми бюнадів демонструє праця першого дослідника цієї галузі — О. Нос. Її книга «Жіночий одяг Согну. Погляд на західно-норвезький традиційний костюм» (2012) розглядає тему у деталях, спираючись на значний корпус давнього матеріалу «бюнадної археології» [10]. Підіймається питання актуалізації естетичної лінії бюнаду — на підставі досліджень зразків минулого.

Подорож у часі в ландшафті Согне пропонує книга Б. Ховланд [11]. Опираючись на «мистецький архів» XIX ст., фотоархів поч. XX ст. та творячи фотосесії сучасних бюнадів на тлі місцевих пейзажів, вибудовується емоційний, але досить міцний міст між історією та сучасністю.

Безперечним підґрунтям у закріпленні традиції бюнадів стало трьохтомне видання «Лексикон нор-

везький бюнадів» (2006), де аналізуються всі регіональні характеристики бюнадів [12; 13; 14]. Засобами етнографічної, мистецтвознавчої, філологічної наук та при широкому філософському погляді на проблему зосереджено увагу на феноменології норвезького бюнаду. «Бюнади описано максимально нейтрально, уникнуто питання більшої чи менш виразності, цінності» [12, s. 28].

Сучасне головне джерело інформації — інтернет, представляє тему бюнадів двома основними сайтами [15; 16].

Мета дослідження — розглянути сутність національного костюму Норвегії, з'ясувати основні характеристики бюнадів, історію розвитку та сучасний стан.

Методологія дослідження базується на теоретичному аналізі, систематизації, узагальненнях, історичному огляді та спостереженнях автора.

Основна частина. У сучасній Норвегії, країні, яка за всіма показниками стану рівня життя займає найвищі позиції в світі, де розвинуті високі технології завдяки видобутку нафти, де цивілізаційний процес відірвався від циклічності природи та культури, значення і місце бюнаду, національного костюму, є дуже велике. Тут відроджена, розвинута та збережена традиція носіння бюнаду. Він є святковим одягом, культурним спадком, знаком любові до власної країни, символом нації та засобом персональної ідентифікації. Його статус у суспільстві дуже високий.

Бюнад — це урочисте вбрання, коріння якого ведуть до народного одягу. Давньою норвезькою мовою бюнад означав «обладунок», термін застосовувався до одягу, взуття, домашнього начиння. «Ми маємо абсолютно унікальну історію в Норвегії з бюнадами та народним костюмом. Жодна інша країна не має такої інтенсивності у накопиченні бюнадів та в такому активному використанні» [9, s. 18]. «Бюнади, виходячи з того, що ми знаємо про них та як використовуємо зараз, мають розвиток останні 100 років. Слово походить від трансформації назви одягу, як загального поняття. У звичайному мовному використанні бюнадом є святковий костюм, пов'язаний з конкретним регіоном та з традицією, витоки якої — у старовині» [2, s. 7].

«Протягом років багато хто намагався сформулювати дефініцію, що таке бюнад. Першою, хто застосував назву бюнад до святкового одягу, який ми но-

симо зараз, була Гюльда Гарборг. Вона використувала слово бюнад як для традиційного народного одягу, так і для нового костюму, який виготовлявся, виходячи з засад народного одягу» [13, s. 15]. Огут Нос розділила ці два поняття — бюнад та народний одяг — у 1974 році. Народним одягом було прийнято називати історичний, бюнадом — сучасний. Народний одяг саме тому, що він залишився у фрагментах та збирається за фрагментами. У сучасному тлумаченні бюнад є сконструйованим набором чітко зафіксованого композиційно та колористично цілісного костюму, інспірованого народним святковим вбранням.

«Бюнад є останньою сходинкою розвитку народного костюму. Він є систематично реконструйованим на основі збережених давніх зразків народного одягу», — зазначено головною інстанцією в цій сфері, Національним інститутом бюнадів та народного одягу [15].

Важливим елементом у розумінні значення бюнадів є їх найтісніший зв'язок з живою традицією. «Сьогодні не обов'язково вчитися ручного ремесла у матері чи бабусі. І це навіть не завдання школи тримати традицію вишивки. Старі майстрині є важливим ресурсом для утримання традиції. І до них звертаються жінки зрілого віку, які хочуть заглибитись у цю справу. Розуміння бюнаду як культурного спадку спричиняє бажання продовжити традицію. Виготовлення бюнадів — це приємне заняття, яке знімає зовнішні стреси. Це заняття, від якого більшість отримує задоволення» [8, s. 7]. Враховуючи, що техніко-технологічний прогрес звільнив значну частину часу норвежців, то вони із задоволенням використовують його на ремісничє навчання. І творча праця над бюнадами стає цікавим та корисним заняттям.

Перший надрукований огляд «Норвезький національний костюм» (у цій назві слово бюнад не вживається. — О. С.-С.) було видано у Копенгагені в 1812—1815 роках. «Ідеєю було розважити данську міську публіку, яка переймалася проблемами просвіти та романтичною критикою розвитку цивілізації» [1, s. 142].

У 1736 році відбулась імплементація закону, за яким 14—16 річних підлітків мали конфірмувати¹.

¹ Конфірмація: у католиків — таїнство миропомазання дітей 7—12 років; у протестантів — обряд прийняття юнаків і дівчат до членів церкви. — Прим. ред.

Цей обряд підняв значення церкви, закріпив традицію, що тільки хрещена людина може ходити в море. Згодом це стало важливим родинним святом і ця традиція набула національного масштабу. Виключне значення конфірмації, хоча першопричина вичерпала себе, зберігається у Норвегії ХХІ сторіччя. На обряд конфірмації дівчатам та хлопцям шили святковий одяг та продовжують шити бюнади.

Ходити у церкву родиною у неділю було важливою складовою традиційного життя. Підготовка урочистого одягу була незмінним ритуалом суботи. Проте «200 років тому не було бюнадів, народний одяг був різноманітним за кольором та фасоном. Статусом, вважалось, приходити у церкву в яскравих, імпортних речах» [9, s. 26]. «Багато людей сприймають бюнад як щось священне. У багатьох випадках бюнади можуть бути справжньою копією народного костюму, який використовувався у певній місцевості для відвідувань богослужінь. У багатьох селянських суспільствах були вироблені чіткі норми їх носіння» [13, s. 20].

Стиль романтизму з певним запізненням накриває Норвегію, як культурну периферію. Жага емоційної бурі проявляє себе у зверненні до народного костюму, танцю, пісні, будівництву. «1 березня 1849 відбулось зібрання зацікавлених міщан у театрі Христіанії (Осло), де виконувались національні пісні, музика, демонструвався національний одяг. Фіналом програми став винос полотна «Весілля у Хардангері» на сцену, Андерс Мунк читав вірш на тему картини у супроводі мелодії Гальвдана Шерульфа. Хардангер було обрано районом, як ототожнення «справжнього норвезького»» [14, s. 48]. Звернемо увагу, що тут зазначено саме «національний», а не народний. У цей період Норвегія знаходилась під владою Швеції, і потенційне бажання звільнення концентрувалось у народних звичаях та традиціях, значення яких було осмислено крізь призму національної ідеї.

Картина А. Тідемана та Х. Гюде «Весілля у Хардангері» (1848) стала своєрідною норвезькою сенсацією, її повезли Європою. По Хардангер фіорду, на тлі високих гір, пливе весільний човен до старої дерев'яної церкви. У такий спосіб відкривалась своєрідна краса країни для мешканців континенту, як і зараз називають норвежці Європу. Дуєтна картина, як колаж майстрів пейзажу та портрета, має карди-

нальну розбіжність у оцінках: від національної ікони до кітчу [17, p. 46].

Пошук кодів національної ідентифікації для норвежців сер. ХІХ ст. був зосереджений на дерев'яних церквах (ставкірках) та на народному вбранні. Пройде пів сторіччя. Обкладинка книги Г. Гарборг (1903), представлена зображенням порталу давньої церкви. В нього закомпоновано назву «Норвезький одяг — бюнад» (Специфіка норвезької мови полягає в об'єднанні двох, трьох слів у одне, для уточнення назви предмета: Klædebunad — одяг бюнад. — О. С.-С.).

Серед картин, де зображаються селяни у народному одязі, можна відмітити Т. Фарнлея «Сватання» (1828), А. Тідемана «Богослужіння у селянській церкві» (1845), Г. Кауфмана «Норвезький ландшафт» (1847), У. Ісаксена «Сетесдаль» (1848), Е. Веренскіольд «Вечоріє у Ліндемі» (1884). Низка картин Н. Аструба, де люди більше нагадують орнамент на тлі природи, дають відчуття народного свята. В них можна розгледіти силуети костюмів.

З 1870-х рр. починають з'являтися перші фото селян, які вдягнені в урочистий одяг. Г. Гарборг у своїх подорожах країною збирала давні зразки народного костюму та робила фото селян у цьому одязі. Визначною була подорож англійської принцеси Мауд у 1893 р., з ініціативи якої фотографували бюнади Хардангера. Фотографії були використані як поштові листівки, коли у 1905 р. її чоловік став королем Норвегії (Гокон VII). К.-А. Петерсен у своїй книзі [3] порівнює фотографії кін. ХІХ та кін. ХХ сторіччя. Це унаочнює розповідь про коріння бюнадів, дає розуміння їх позачасової естетичної цінності. Великий фотоархів є потужним інструментом дослідницької діяльності Національного інституту бюнадів та народного одягу.

У 1868 р. виходить книга Е. Сьонде «Про ремесла Норвегії», де описуються різноманітні форми ремесел, які на той час існували в країні. (Значення слова, яким позначено ремесло — husflid, у буквальному перекладі означає: точно та красиво). «Сьонде хвилювали соціальні та економічні функції ремесел, які допомагали впоратися з втратою робочих місць та подолати бідність» [18, s. 11]. Його ідеї знайшли підтримку серед філантропів. Освіта населення у так званих народних школах, через впровадження курсів різноманітних ремесел, мала мету: допомогти наро-

ду, щоб він допоміг собі сам. На цій філософії і побудована сучасна Норвегія.

Вища народна школа Сагатун у Хамарі стала однією з найпотужніших, хто формував бюнад як національний костюм. А також народні школи як додаткова освіта для дорослих, музеї народного мистецтва також організують просвітні програми та практичні курси у поглибленні знань та навичок про бюнади. Ідея «естетичного дорослого» є важливим аргументом у розбудові культурної політики держави [19].

Гюльда Гарборг започатковувала відродження народної традиції через вищі народні школи та (1891 р.) Норвезьке товариство творчих ремісників, яке об'єднало декілька регіональних осередків. Її книга починається словами: «Народ Норвегії радів від мистецтва та навичок у мистецтві. Ми можемо бачити багато давніх норвезьких виробів. Від житла до маленьких деталей та окремих речей, все було гарно зроблене та красиве за формою. Людина мала задоволення від оточення» [1, s. 9].

Г. Гарборг показує різноманіття локальних бюнадів, апелюючи, перш за все, до молоді, в якій вона бачить величезний потенціал для продовження своєї справи. Ставка на підлітків, що вперше мають вдягати бюнад під час конфірмації, дала позитивні результати в живленні традиції. Тому і видавництво вона обрала для юнацтва та студентів. Вона дає поради, своє бачення, як у подальшому має розвиватися ця справа, щоб не перетворити її на утопію. Вона підіймає питання «справжнього» і «позачасового», підкреслює, як ці поняття мають узгоджуватися, щоб «відбувались органічні зміни у бюнадах майбутнього і підлітки хотіли їх носити» [1, s. 147]. Суголоссям звучить думка, сформульована у 2019 році: «Актуальним є вибудувати відчуття радості від бюнадів, ніж страх перед ними. Але навіть серед експертів не так і багато ідей з приводу того, чи світ розвивається правильно, чи помилково. Тоді як за помилками у бюнадах пильно слідкує поліція бюнадів» [9, s. 25]. (Функцію контролюючого органу, так званої поліції бюнадів, виконує Норвезький інститут бюнадів та народно-го костюму. — О. С-С.).

Важливим досягненням Гюльди Гарборг у розвитку бюнадів було їх переосмислення та ведення у простір культури міст. Власним прикладом вона ство-

рювала дизайнерські рішення костюмів, інспіровані народними. Вона співпрацювала з Музеєм індустріального мистецтва Осло, приймала активну участь у заснуванні Норвезька спілка дизайнерів (LNB) у 1918 році.

Норвезький народний музей на Бюгдойе в Осло започаткований у 1894 році. Його метою було відтворити народне мистецтво та побут. Сучасна концепція: показати взаємозв'язок суспільства, культури та природи на тлі історичного розвитку. У музеї зібрана одна з найбільших у країні колекція народного костюму. Святкуючи 100-річний ювілей установи, в музеї проходила велика ретроспективна виставка бюнадів, куратором якої була дослідниця Огут Нос. Тема естетики бюнаду як давньої форми та сучасної реконструкції, його екологічність завдяки тільки натуральним матеріалам та барвникам прозвучала досить чітко. Наближення до патріархальних джерел, їх творча інтерпретація дизайнерами продемонстрували, що не копії множаться, а традиція продовжує жити. Поєднання наукових реконструкцій з дизайнерськими концептами дали цікаві результати. Експозиція, де час розумівся як 4-D, створила простір, у якому можна отримувати знання та формувати емоційне ставлення. За твердженням А. Еріксен, «музеї розповідають як про окремі, так і колективні історії, про всю націю. Сьогодні, коли музеї є частиною культурної індустрії, де за увагу потенційного відвідувача конкурує значна кількість медіа ресурсів та працівників культури, музеї рефлектують не тільки свою власну історію. У подальшій перспективі вони будуть частиною «історії про накопичення знань». Вони відображають цінності суспільства та способи мислення у ньому» [20, s. 64].

У 2019 р. відбулась конфірмація спадкоємиці норвезької корони Інгрід Олександрі. Для обрання «свого бюнаду» принцеса разом з бабусею, діючою королевою Сонею, декілька разів відвідували Норвезький народний музей. Було обрано за зразок народний костюм 1850-х рр. зі Східного Телемарку, звідки батьки королеви. Королева Соня власноруч долучилась до вишивки вовною шкарпеток для онучки [9, s. 29].

Сучасна Норвегія — це країна статевого рівноправ'я. На те вказують зміни у законодавстві 2004 року. У принца Гокона Магнуса першою народи-

лась дівчинка, і вона, принцеса Інґрід Олександра, стане королевою, а не її молодший брат, як це було у поколінні її батька та його сестри. Проте у 1905 р., коли країна виборола незалежність від Швеції, в цей же час жінки виборювали право голосу на виборах. Але їм не вдалось це здійснити. Це несприйняття жінок спричинило перші протести феміністок, які побачили можливість себе красиво протиставити чоловікам, одягнути бюнади і ходити в них у містах.

Помітною подією 1914 р. стала ювілейна виставка у Фрогнер парку, присвячена святкуванню сторіччя Конституції. В естетиці югендстилю були прикрашені рослинними візерунками сукні панянок, інспірованих народним костюмом. Орнаменти для деяких тканин розробляли Г. Мюнте, Ф. Хансен, синтезуючи давні мотиви з стильовими вимогами свого часу. Потужним реалізатором їх творчих ідей була ткацька фабрика Хйюла в Осло. Особливості розроблених рослинних орнаментів не втратили своєї актуальності й зараз. Каталогів сторічної давнини користуються сучасні дизайнери.

Специфікою норвезької демократичної системи, запит на яку назривав наприкінці ХІХ ст., є децентралізація влади. Така форма утримання державного механізму зумовлена особливостями географії, ізолюваністю територій горами та фіордами. Внаслідок такого способу життя виникла велика кількість мовних діалектів. Цьому явищу приділяли підвищену увагу місцева інтелігенція, зокрема чоловік Г. Гарборг, письменник А. Гарборг. Він один з перших вводить мову діалекту у письмову традицію. Опікування діалектами розумілось як дотримання норвезької сутності. (Офіційна мова країни до 1905 р. була данська. — О. С.-С.). В цьому плані простежується наполегливість у збереженні як локальних, регіональних особливостей мовних діалектів, так і бюнадів. Тож логічно, що і свою книгу про бюнади Г. Гарборг писала на діалекті.

Привертає увагу, що цю тенденцію продовжують зберігати і досі. Норвежці говорять на діалектах, і це робить їх відмінними, але й зрозумілими. За мовою і бюнадом можна багато що дізнатися про коріння, походження конкретного норвежця. І вони пишаються комунікативною можливістю бюнадів. Але зрозуміло, щоб вміти читати текст костюму, треба бути обізнаним у цій темі.

Тема бюнадів розпочинається ще зі шкільної освіти. За шкільною програмою ставиться завдання вивчення їх історії, а разом з тим привчити дитину бачити та цінувати національні речі; сформувати творче ставлення до теми бюнадів; довести, чому вони так важливі у сучасній культурі. Шкільна освіта передбачає обов'язкове відвідування регіональних, локальних музеїв, де зустріч з історичними бюнадами більш ніж ймовірна. Предмет «мистецтво та ремесло» викладається протягом десяти років. Значення цього предмета велика, оскільки формує в дітей естетичні знання. У 8—10 класах тема «Костюм та декор» включена у програму тричі. Оволодіння знаннями відбувається за принципом повтору, нагромадження та ускладнення завдань. Тема бюнадів інтерпретується, варіюється, розвивається, фантазується [21, s. 222—251].

Район Согне фіорду (фіорд — довга вузька морська затока. — Прим. ред.) особливий. Ця затока найдовша та дуже розгалужена. За часів вікінгів, коли пересування країною відбувалося на човнах, тут знаходився потужний центр. Але згодом, до часу проведення перших доріг наприкінці ХІХ ст., цей район був віддаленим та ізолюваним. Через це саме тут сконцентровані давні дерев'яні церкви, саме тут збережені великі колекції давнього народного вбрання і говорять тут на досить виразних діалектах. Ретельно досліджуючи цей регіон, О. Нос занурилась у красу автентичного матеріалу. Вона проводила так звану бюнадну археологію. Важливим джерелом для фіксації окремих елементів костюмів були замальовки Х. Шерульфа, зроблені у 1845 році. Відштовхуючись від них, вибудовувалась схема еволюції форм та орнаментів. Детальна історія костюмів Согне, з визначенням їх специфіки, стимулювала подібні методики досліджень і в інших регіонах. Костюм, як носій інформації, як джерело естетичного смаку, є важливим чинником його існування.

«Історичне товариство Согну зробило велику роботу по зібранню бюнадів Согне. Анна Кнутсен була однією з перших, яка збрала та описала старі бюнади» [11, s. 31]. Подорож у часі та розгалуженнях затоки Согне, через історію бюнадів дає розуміння того, яким важливим компонентом культури залишається бюнад як жіночий, чоловічий та дитячий костюм. І доля сентименту, якою

супроводжується ця подорож, тільки додає ваги дослідженню.

У 1910 рр. було складено три основних типа бюнадів як національних костюмів за регіональними ознаками. Це бюнади Согне, Хардангера та Валдресу, історично найбільш віддалених районів, де більше збереглось автентичного матеріалу та існувала жива традиція. Від них виходили варіативності нюансів як пошуки індивідуальної ідентичності. Поступово бюнад як жіночий атрибут переростає у костюм загальнодержавного значення. Політична функція бюнаду активно розвивалась у суспільстві протягом 1930—1950-х років. Спочатку це була реакція на пришвидшений індустріальний розвиток, згодом стало формою протесту носити уніформу. Ідеологічно бюнад розглядався як символ національної культури.

Коли Норвегія у 1972 р. голосувала проти входу у Європейський економічний союз та у 1994 році розгорнула боротьбу проти членства у Європейському союзі, бюнад, як форма протесту та інструмент реклами, використовували дуже активно.

У 1947 р. було ініційовано державний орган «Спільний комітет з питань бюнадів», який згодом переріс у Національний інститут бюнадів та народного костюму (NBF) [15]. Інститут є науково-дослідним та просвітницьким центром. Він підпорядкований департаменту культури. У 2006 р. інститут затвердив 400 типів бюнадів. Серед них окреслені певні категорії: бюнади, що реконструйовано зі старих зразків; які зібрані з різноманітних частин старого одягу; які повністю чи частково довільно закомпоновані. Робота інституту відбувається у тісній співпраці з Digitalt Museum [16], що дає чудові можливості для ознайомлення з його колекцією. Так виконується популяризаторська та просвітницька функція установи.

У 2008 р. базою інституту став музей просто неба у Валдресі. Ця місцевість лежить у горах за Согне. Г. Гарборг писала: «Споруди Валдресу приховали одяг наш, який ми забули, і забули так, що, здавалось, не було надії його відновити. Проте тут були різноманітні гарні бюнади у давні часи» [1, s. 101].

Національний інститут бюнадів та національного костюму в Валдресі — це дійсно унікальна установа. Його ефективність вражаючи і багато чого говорить про країну з населенням у 5000000, якій зі складним географічним розташуванням та непро-

стим кліматом так багато вдалось зробити. На сьогоднішній день в інституті працюють п'ять дослідників, а їх клієнтами, користувачами є все норвезьке суспільство. Налагоджена співпраця — це ключ до розуміння діяльності інституту. Зафіксовані основні функції установи: накопичувати матеріали, реструвати та вносити до архіву; розповсюджувати інформацію та давати поради тим, хто працює з бюнадами; створювати реконструкції, ревізії бюнадів. Важливим завданням інституту є контроль за дотриманням вимог до традиційного одягу, орієнтованого на давні зразки. Враховуючи досягнення інституту у збереженні автентичності національного вбрання, у 2018 р. його було акредитовано радником при UNESCO у області нематеріального культурного спадку [15].

Традиція виготовлення бюнадів пережила протягом XX ст. етап відродження, отримала нове функціонування і процвітає у XXI сторіччі. Зараз Норвегія, ймовірно, займає особливе положення в Західній Європі, де народний костюм є по справжньому проявом масової культури. Проте «масовість» не позначилась «девальвацією образу». Не відбулось здешевлення матеріалів чи заміна ручної вишивки на машинну. Виробництво бюнадів залишається творчістю народних майстринь, а бюнад залишається дорогою та цінною річчю, яка забезпечує бездоганний, з точки зору стилю та естетики, вигляд його володаря.

Запорукою високої художньої якості бюнадів є незмінна робота дизайнерів з уточнення деталей, фіксації цілісного образу. Прикладом цього є творча діяльність дизайнера Єви Лі, яка більше 40 років працює у цій царині, надихаючись історією та створюючи майбутнє для норвезького національного костюму, «вкладаючи справжню любов у цей процес» [9, s. 131]. Роль сучасних дизайнерів у модернізації старої форми та адаптації її до сьогодення є тонкою, професійною та, здавалось би, мало помітною, бо уточнюються лише дрібні деталі. Проте в них і криються нюанси актуальної образності. 2000 року, коли Осло святкував 1000-річний ювілей, Єва Лі розробила спеціальний тип бюнаду, ідеєю якого була — символ у кожній деталі. Розроблявся жіночий та чоловічий варіанти. «Єва зробила грандіозну роботу по дизайну усього процесу. Кожна найменша деталь у ювілейному

Іл. 1. У церкві. Батьки з немовлям на обряді хрещення

Іл. 2. Бабуся та дідусь з новохрещеним немовлям

Іл. 3. Весільний народний танок

костюмі мали символічне значення. Нічого не було випадковим. Вона була особливо інспірована тканинами колишньої фабрики Хйюла. У Норвезькому музеї текстилю у Фрюс'є (Осло) вона віднаходи-

ла по каталогах необхідні зразки тканин» [9, s. 54]. У такий спосіб через тканини фабрики Хйюла, як майже 100 років тому, національний костюм став окрасою сучасної столиці.

Кожен бюнад шийється на замовлення для конкретної людини. «В них ми бачимо особистість, а не набір орнаментів» [3, s. 231].

Значення бюнадів по виховання смаку, розумінню естетичної вартості речі важко переоцінити. В них зберігається вивірена бездоганність загальної форми, яка у кожному конкретному випадку уточнюється дизайнером. «Якісні норми естетики важко формулюються, вони пов'язані з культурною традицією. Її тлумачення, як взаємозалежність частин, подовженість існування у часовому вимірі, відкритість до оновлення, і окреслюють межі цих норм» [19, s. 64].

Для бюнадів обираються тільки якісні тканини з бавовни, шовку та місцевої вовни. Всі вишивки робляться тільки ручним способом. Сорочка вишивається білим по білому ниткою, до складу якої входить шовк та бавовна. Усі вовняні частини бюнадів вишиваються вовняними нитками. Зшиваються вони майстринями на швейних машинках. Жіночі та чоловічі бюнади мають значну кількість срібних прикрас. Бюнад, як персональний вибір, дає можливість варіювати з великою кількістю тканин, вишивок, прикрас. Так що, при всій «канонічності» форм, в країні, мабуть, не знайдеться двох однакових бюнадів.

«Ціна на бюнади має бути високою. Виготовлення ручним способом за індивідуальним замовленням має коштувати дорого» [3, s. 249]. Бюнади часто є єдиною річчю у домі, які застраховані окремо від загальної страховки будинку.

У ХХІ ст. з'явився так званий «китайський бюнад». Їх виробляли у Китаї зі здешевлених матеріалів та конвеєрним способом. Відповідно їх ціна була у рази меншою. Але такий виріб знижується статус бюнаду, який є культурним надбанням нації.

Як і в ХVІІІ, так і в ХХІ ст. бюнади шийються на конфірмацію. Чотирнадцятирічні діти вперше вдягають цей вишуканий одяг, подарунок від батьків, який буде супроводжувати їх у всіх урочистих випадках життя. Особливості крою уможливають розшивати, «нарощувати» об'єми костюму, що забезпечує його тривале використання. Їх вдягають на Різдво,

важливі родинні світа, такі як хрещення, конфірмацію та весілля (іл. 1; іл. 2; іл. 3).

Бюнад ніколи не вдягають на похорон. Він є суто святковим одягом.

В темну пору року норвежці навчилися проланговувати очікування свята. Настає Різдво. Родина вдягає бюнади і їде на електромашині, часто Теслі, до церкви. В цей день у кожній з церков, як правило, по декілька богослужінь. Потім — святкова вечеря за стародавніми рецептами. Красиво прибрані будинки, ялинки з горою подарунків, красиві люди у бюнадах радіють святу, яке сповіщає — далі буде більше світла.

Носити частини бюнаду, наприклад, з джинсами чи кросівками, заборонено. Від капелюха у чоловіків, очіпку у жінок, до спеціального фасону взуття з пряжками, — усе має пасувати. Те, що кожна деталь є абсолютно необхідною, можна переконатися, гортаючи книгу-каталог очіпків. Неймовірна вишуканість, різноманіття, елегантність закладена у цю маленьку деталь, «дуже важливу для образу бюнаду» [6].

Особливо щороку перевтілюється Норвегія 17 травня, на День Конституції. У бюнади вдягаються жінки, чоловіки, діти та по всій країні проходять святкові паради. Перебуваючи у будь-якому куточку Норвегії 17 травня, не треба шукати плакатів про єдність держави (партії) з народом. Неймовірно красиві люди у бюнадах, які перетворились завдяки костюму з вчорашніх, звичайних, стають тією об'єктивною правдою про країну, якою вона є для кожного з громадян. В цих масових та добровільних дійствах немає фальші. Розумієш, що бюнад, національний костюм, у цій країні є важливою частиною культурного надбання.

Висновки. У бюнаді сконцентровані особливості ментальності нації. Норвежці однією рукою втілюють неймовірні технології майбутнього, а іншою міцно тримаються за традицією. Вони проявляють широку зацікавленість та обізнаність із засадами традиційної культури.

Бюнад є феноменом норвезького суспільства, його символом, виразом демократії та культурним спадком.

Стан збереження та рівень презентації історичних бюнадів у музейних колекціях є досить високим і свідчить про моральне здоров'я нації. Ідея —

один бюнад на все життя — досить логічно вкладається у формулу суспільства доби постспоживання. Виховна роль бюнадів з роками тільки зростає. Вони все щільніше стають сутністю культурного надбання Норвегії.

1. Garborg H. *Norsk Klædebunad*. Oslo: Viderforlaget, 2016. 158 s.
2. Skavhaug K. *Våre vakre bunader*. Oslo: Hjemmenes forlags A/S, 1978. 237 s.
3. Pedersen K-A. *Folkedrakt blir bunad*. Oslo: Cappelen Damm Faktum, 2013. 264 s.
4. Durån L. *Populære bunader*. Oslo: Duranpublishing, 2014. 66 s.
5. Andersen T. *Sy en bunad*. Oslo: Ornforlag, 2013. 110 s.
6. Fossnes H. *Lua. En viktig del av bunaden*. (Magasinet Bunad). Skien: Smøyg Forlag, 2019. 160 s.
7. Scheel E.W. *Norsk drakter. Strakker og bunader: levende tradisjoner*. Oslo: N.W. Damm & Son, 2001. 132 s.
8. Scheel E.W., Ødegården I.H. *Bunad-brodering*. Oslo: Boksenteret forlag, 1997. 80 s.
9. Skårdal Tobiasson T. *Folkedrakt i vår tid*. Oslo: Orfeus, 2019. 152 s.
10. Noss A. *Kvinneklede i Sogn. Døme på ein vestnorsk tradisjonell klesskikk*. Oslo: Novus forlag, 2012. 128 s.
11. Hovland B. *Folkedrakter og bunader fra Sogn. Ei reise i tid og landskap*. Bergen: Skald, 2014. 235 s.
12. Hol Haugen B.S. *Norsk bunad leksikon*. Bind I. Oslo: N.W. Damm & Søn, 2006. 345 s.
13. Hol Haugen B.S. *Norsk bunad leksikon*. Bind II. Oslo: N.W. Damm & Søn, 2006. 359 s.
14. Hol Haugen B.S. *Norsk bunad leksikon*. Bind III. Oslo: N.W. Damm & Søn, 2006. 399 s.
15. Bunad og folke dress. URL: <https://bunadogfolkedrakt.no/> (дата звернення 02.11.2020).
16. Digitaltmuseum URL: <https://digitaltmuseum.no/> (дата звернення 02.11.2020).
17. Bryne A. *They painted Norway*. Oslo: Andresen & Buntenschos AS, 2004. 72 p.
18. Mohr V. *Vår husflid*. Oslo: C. Huitfeldt forlag A.S, 2003. 96 c.
19. Cold B. *Her er det godt å være. Om estetikk i omgivelsene*. Trondheim: NTNU, 2010. 104 s.
20. Eriksen A. *Museum en kulturhistorie*. Oslo: Pax forlag A/S, 2009. 252 s.
21. Dahl E., Larsen E. & Johansen R. *Akantus*. Oslo: Samlaget, 2000. 328 s.

REFERENCES

- Garborg, H. (2016). *Norwegian bunad*. Oslo: Viderforlaget [in Norwegian].
- Skavhaug, K. (1978). *Our beautiful bunads*. Oslo: Hjemmenes forlags A/S [in Norwegian].
- Pedersen, K-A. (2013). *Folk costume became a bunad*. Oslo: Cappelen Damm Faktum [in Norwegian].

- Durån, L. (2014). *Popular national costumes*. Oslo: Duran-publishing [in Norwegian].
- Andersen, T. (2013). *Sew the bunad*. Oslo: Ornforlag [in Norwegian].
- Fossnes, H. (Ed.). (2019). *Cap. An important part of the bunad*. (Magasinet Bunad). Skien: Smøyg Forlag [in Norwegian].
- Scheel, E.W. (2001). *Norwegian costumes. Stretchers and bunads: living traditions*. Oslo: N.W. Damm & Søn [in Norwegian].
- Scheel, E.W., & Ødegården, I.H. (1997). *Bunad-embroidery*. Oslo: Boksenteret forlag [in Norwegian].
- Skårdal Tobiasson, T. (2019). *Folk costume in our time*. Oslo: Orfeus [in Norwegian].
- Noss, A. (2012). *Women's clothing in Sogn. Example of a western Norwegian traditional dress code*. Oslo: Novus forlag [in Norwegian].
- Hovland, B. (2014). *Folk costumes and bunad from Sogn. A journey in time and landscape*. Bergen: Skald [in Norwegian].
- Hol Haugen, B.S. (Ed.). (2006). *Norwegian bunad leksikon (Bind I)*. Oslo: N.W. Damm & Søn [in Norwegian].
- Hol Haugen, B.S. (Ed.). (2006) *Norwegian bunad leksikon (Bind II)*. Oslo: N.W. Damm & Søn [in Norwegian].
- Hol Haugen, B.S. (Ed.). (2006). *Norwegian bunad leksikon (Bind III)*. Oslo: N.W. Damm & Søn [in Norwegian].
- Bunad og folke dress. Retrieved from: <https://bunadogfolke-drakt.no/> (Last accessed: 02.11.2020) [in Norwegian].
- Digitaltmuseum. Retrieved from: <https://digitaltmuseum.no/> (Last accessed: 02.11.2020) [in Norwegian].
- Bryne, A. (2004). *They painted Norway*. Oslo: Andresen & Butenschøs AS.
- Mohr, V. (2003). *Our craftsmanship*. Oslo: C. Huitfeldt forlag A.S [in Norwegian].
- Cold, B. (2010). *It's good to be here. About aesthetics in the environment* Trondheim: NTNU [in Norwegian].
- Eriksen, A. (2009). *Museum of cultural history*. Oslo: Pax forlag A/S [in Norwegian].
- Dahl, E., Larsen, E. & Johansen, R. (2000). *Akantus*. Oslo: Samlaget [in Norwegian].